

Anna Tuomikoski

Filosofisesta tyylistä

Jean-Luc Nancyn ajattelussa

Jean-Luc Nancy kirjoittaa *Le Sens du monde* -teoksessaan filosofian itseymmärryksessä tapahtuneesta muutoksesta, joka edellyttää filosofialta uudenlaista suhdetta omaan esitystapaansa. Joskus "metafysiikan ylittämiseksi" tai "filosofian lopuksi" nimetty murros paljastuu Nancylla ensisijaisesti tyylikysymykseksi. Hänen ehkä yllättäväkin tapansa ajatella tyyliä johdattaa ajattelun käytäntöön ja ajattelijan vastuuseen kaikkien retoristen tehokeinojen ja koristeiden tuolla puolen.¹

Kuten suureen osaan ranskalaista nykyajat-
telua, myös Nancyyn² ovat vaikuttaneet
Hegel, Nietzsche ja erityisesti Heidegger.
Lisäksi hänen kirjoituksensa keskustelevat
muun muassa Bataillen, Blanchot'n ja
Derridan kanssa. Vaikka Heideggerin vaikutus Nancyn
ajatteluun on kiistaton, olisi hyvin harhaanjohtavaa pitää
häntä yksioikoisena heideggerilaisena. Erityisesti Nancy
pyrkii ajattelemaan pidemmälle *Mitsein*-analytiikkaa,
joka Heideggerilla jää vielä alistaiseen asemaan, ja hänelle
oleminen onkin olemuksellisesti kanssa-olemista. Juuri
olemisen palautumaton moneus sekä pyrkimys ajatella
olemisen mieltä voisivat toimia punaisena lankana, kun
Nancyn tuotannossa kuljetaan yhteisöstä ruumiiseen,
vapauteen ja taiteeseen. Tärkein Nancyn (epä)käsitteistä
on kenties mieli (*sens*: myös merkitys, aisti, suunta). Se
on jotakin, mikä ei voi tulla signifiikaation piiriin, vaan se
viittaa pikemminkin signifoivuudeksi (*signifiance*) kut-
suttuun ulottuvuuteen, joka edeltää kaikkia määrättyjä
merkityksiä. Se ei siis ole kenenkään hallittavissa tai
omittavissa, ja niinpä Nancy voi julistaa, että meillä ei
ole mieltä, vaan me olemme mieli. Olemisen mieli on
jakamisessa (*partage*), joka yhtä lailla erottaa ja yhdistää:
me jaamme mielen, joka jakaa meidät.

Mieli langettaa meille myös vastuun itsestään, siitä
huolimatta – ja juuri siksi – että se ei ole sen paremmin
ennalta-annettua kuin kenenkään tuotettavissa. Voimme
jäljittää tämän vastaamisen ja vastuullisuuden tematiikan
Heideggeriin. Ihminen oli hänelle "olemisen paimen",
mikä tarkoittaa sitä, että olemisen tarvitsee ihmistä "to-
teutuakseen". Ihminen ei kuitenkaan luo merkitystä jon-
kinlaiselle olemisen mykälle tosiasialle, vaan olemisen
itse on halua mieleen, ja ihminen on se paikka, jossa
oleminen saattaa asettua alttiiksi mielekkyytenä.³ Merki-
tysten tuottamisen sijaan "[o]lemisen on siis altistettava
[...] sille, *ettei mieli ole annettu*, mikä on itse olemisen to-
siasia mielenä".⁴ Nancyn ajattelussa vastaaminen mielelle

ja mielestä on olennaisesti sidoksissa tyylin kysymykseen.
Se koskee kirjoituksen käytäntöä, yhä uudelleen tap-
ahtuvaa mutta silti ainutkertaista kohtaamista kirjat-
tuihin merkityksiin palautumattoman ylijäämän kanssa.⁵
Millaista sitten olisi kirjoitus, joka paljastuu vastuun kan-
tamiseksi mielen ylimäärästä?⁶

Ajattelu joutuu siis kohtaamaan jotain, mikä saa sen
kysymään, millainen suhde sillä on omaan esitykseensä.
Mutta mistä käsin tämä kysymys voitaisiin esittää?
Mikä voisi olla se toinen kieli, jonka läpi filosofian hal-
linta ei olisi jo tunkenut ja niin jo etukäteen mitätöinyt
kaikkia yrityksiä asettaa se kyseenalaiseksi? Tätä tehtävää
täyttämään on usein tarjottu kirjallisuutta. Mutta jos
otetaan huomioon, että filosofian elättelemä haave läpi-
näkyvästä diskurssista, joka tarjoaisi välittömän pääsyn
signifioituunsa (totuuteen, olemiseen, absoluuttiin...),
on aina ollut kirjoituksen työn saastuttamaa ja että sen
käyttämät keinot ovat olleet hyvinkin kirjallisia (dialogi,
kertomus...), joudutaan myöntämään, että filosofian dis-
kurssi ei itse asiassa jyrkästi eroa kirjallisuudesta. Lisäksi
kirjallisuus, "pelkkä fiktio", on oikeastaan filosofian oma
luomus sikäli kuin filosofia perusti itsensä luomalla vas-
takkainasettelun oman totuuden tavoittelunsa ja myytin
hämärän valtakunnan välille. Järjen diskurssin kaikkivoi-
paisuus paljastuu paradoksaalisesti kykenemättömyydeksi
päästä itsen ulkopuolelle, mahdottomuudeksi löytää (ei-
dialektista) toista, josta käsin filosofia voitaisiin kääntää
itseään kohti kysymyksen muodossa.⁷ Mistä siis toisen-
lainen kysymisen tapa?

Entä jos kysymys onkin kokemuksesta jossain filo-
sofian ja kirjallisuuden rajoilla, epäonnistumisesta, joka
ei enää aiheudu ylenmääräisestä mahdista, vaan kohtaa-
misesta jonkin oudon, kaikille merkityksenantoyrityksil-
lemme kuuron vastustuksen kanssa? Nyt tämä filosofian
työn vaikeus, heikko kohta absoluuttiseksi luullussa
hallinnassa, saa nimen "kirjoitus".⁸ Jos kirjoitus siis koh-
dataan merkityksen alueen rajoilla, se ei Nancyn mukaan

kuulu sen paremmin filosofiaan kuin kirjallisuuteenkaan, mutta juuri merkityksen keskeytyksenä tai lykkäyksenä kirjoitus jäljittää tiettyä määrittämättömyyttä näiden välillä ja niissä itsessään. Näin mielen yhtäaikainen tarjoutuminen ja vetäytyminen tapahtuu filosofian ja kirjallisuuden alueiden välillä, siirtymässä yhdestä toiseen.⁹

Tässä vaiheessa on kuitenkin syytä korostaa sitä erityistä merkitystä, jonka kirjoituksen käsite on saanut ranskalaisen ajattelun, erityisesti dekonstruktion, piirissä. Tässä yhteydessä ”kirjoitus” ei tarkoita sitä, mitä sillä arkikielessä ymmärrämme: sanoja paperilla, itseilmaisua, tiedon säilömistä ja siirtämistä, kirjoittavan subjektin tietoista toimintaa. Sen sijaan termiä kirjoitus on käytetty viittaamaan sellaiseen alkuperäisen eron tai lykkääntymisen ulottuvuuteen, joka vasta mahdollistaa määräsägnifikaatioiden tuottamisen.¹⁰ Näin siihen liittyy olennaisesti tietty vastaanottavuus, altius kokemukselle ylimäärästä tai yllättävästä esiintulosta, joka murtaa diskurssin ja vääntää sen kirjoitukseksi. Ensijaisista tälle kokemukselle vastaamisessa ei kenties olisikaan se, mitä kirjoittava subjekti joutuu ottamaan huomioon tehdäkseen aiheelleen oikeutta, vaan se, mitä tämä ylimäärä saa aikaan kirjoituksessa, joka sitä koskettaa – ja samalla hänessä, joka varustaa tämän kirjoituksen allekirjoituksellaan.

Kuinka tämä vastuullisuus sitten ajattelun työssä toteutuisi? Millaista olisi kirjoitus, jonka tämä kohtaaminen saisi murtautumaan esiin? Millaista tyyliä edellyttäisi tahdikas *mielen koskettaminen*? Nancyn mukaan tähän kysymykseen ”kuinka?” on tuskin mahdollista antaa teknistä vastausta – ja silti tätä koskemista tapahtuu jatkuvasti jossakin kirjoituksen ääri rajoilla.¹¹ Mutta jos kirjoitus todella on ele, joka kuroutuu koskettamaan mieltä, ymmärrämme ainakin sen, että kirjoitus ei pyri *käsittämään* (käsittelemään, ottamaan haltuunsa, todentamaan ja sijoittamaan paikalleen) tätä mieltä. Sen sijaan kirjoitus

on pikemminkin kuin hienovaraista puhuttelua, joka kääntyy ulos itsestään, kohti jotakin välimatkan päässä pysyttelevää, kontaktissakin vieraaksi jäävää ulkopuolta. Tämä kosketus altistaa kirjoituksen fragmentaatiolle, keskeytyksille ja murtumille – ja lopulta koko kielen murtumiselle siinä kohdassa, jossa se koskettaa mieltä.¹² Mielen ylimäärästä vastaaminen edellyttääkin valmiiden signifiikaatioiden järjestyksen mukaan organisoituneen ja artikuloitun kielen vetäytymistä. Ja siltikään ei luisuta kaaoksen tai *non-sensen* alueelle. Kirjoitus merkitsee väistämättä: silkkana hajaannuksena se ei olisi kirjoitusta. Mielen tai signifoivuuden alue tulee kosketettavaksi tai tapahtuu jännitteenä suoraan (*à mème*) signifiikaatioiden järjestelmässä. Kenties vastuullisuus edellyttäisikin jonkinlaista vaitiololupausta, lupausta suojella tätä ulkopuolta signifoijilta – mutta tämä ”vaikeneminen” voisi tapahtua ainoastaan kirjoituksessa¹³.

Näin tyyli johtaa eettisen alueelle. Koska kysymys on ajattelijan käytännöstä, siinä on Nancyn mukaan viime kädessä pelissä hänen eetoksensa.¹⁴ Mutta jos tyyli lopulta on ainut asia, johon kirjoituksen subjekti voidaan paikantaa, jos subjekti on vain artikulaatiossaan, kenties vain sen sävyssä tai eleessä – kuinka tällainen subjekti voisi olla tarpeeksi kiinteä tai pysyvä voidakseen todella kantaa vastuunsa painon?¹⁵ Jos kirjoittaja ei itse voi asettua kirjaamansa mielen lähteeksi ja jos toisaalta mieli ei ole mitään ennalta-annettua, kuinka mitään on ylipäänsä mahdollista kirjoittaa? Millainen oikeastaan olisi tämän kirjoituksen (tyylin) subjektin olemisen tapa?

Teoksessaan *À l'écoute* Nancy etsii tälle subjektille vertauskuvaa kuulon alueelta. Jos perinne, joka liittyy filosofian käytännön metaforisesti visuaalisen alueeseen, tuo mukanaan tiettyjä välittömyyteen ja pysyvyyteen liittyviä konnotaatioita, siirtymä auditiivisen alueelle ohjaisi ajattelemaan katoavuutta, resonointia, kaikumista ja muun-

tumista. Ja jos kuuleminenkin on vielä ymmärtämistä (kuten ranskan sana *entendre* antaa ymmärtää), tässä pikemminkin oltaisiin kuulolla, kuulosteltaisiin jännittyneinä mahdollista, ei vielä saavutettavissa olevaa mieltä.¹⁶ Jos (subjektin) oleminen on olemista kohti (itseä, toista), se on olemista rajalla tai rajana, ennen kaikkea suhteen olemista. Ja koska ei ole tätä suhdetta edeltävää kiinteää pistettä, josta voitaisiin kääntyä itsen ulkopuolelle, subjekti paradoksaalisesti saa kaikkein omimpansa – rytmensä, jossa tämä alkuperäinen lykkäys artikuloituu – vain kuin kaikuna kohtaamisesta toisen kanssa. Tällainen subjekti ei Nancyn mukaan ehkä olisikaan muuta kuin resonanssin paikka.¹⁷ Ja kirjoitus, sen tyyli tai äänenväri, olisi siis todistusta erästä ainutlaatuisesta tavasta altistua mielen tapahtumalle.¹⁸

Nancylle subjektia (joka siis aina on *sujet d'un sens*)¹⁹

ei ole muulloin kuin sen vastatessa mielen kutsuun.²⁰ Näin subjektin oleminen ja vastuu lankeaisivat yhteen. Koska niin mieli kuin subjektikin kuitenkin ovat vain alkuperäisessä lykkäyksessään, esiin tulemisen ja vetäytymisen liikkeessä, päätös ottaa tämä vastuu kantaakseen on aina vielä tehtävä.²¹ Vastuullisesti vastaaminen tarkoittaisi ennen kaikkea suhteen mahdollisuuden pitämistä auki, sellaisen tilan pitämistä avoimena, jossa mieli voi erota itsestään, resonoida ja kaikua. Ele, jota kirjoitukselta vaaditaan, olisikin ehkä rohkeutta keskeyttää itsensä, ”vaieta”, jotta sanotuksi voisi tulla jotain sellaista, mitä yksikään subjekti ei voi sanoa.²² Ääni, joka näin pääsisi esiin – ja joka kenties ei ole sama eikä toinenkaan kuin tekstin kirjoittaneen yksilön – avaisi kirjoituksen paitsi omalle mielelleen myös mahdollisten mieltensä moninaisuudelle.²³

Viitteet

- 1 Nancy 1993, 36–38.
- 2 Jean-Luc Nancy (s. 1940) on toiminut filosofian professorina Strasbourgin humanististen tieteiden yliopistossa sekä vierailevana professorina esimerkiksi Berkeleyssä ja Berliinissä. Hän on julkaissut 70-luvun alkupuolelta lähtien kymmeniä teoksia (osan yhteistyössä Philippe Lacoue-Labarthe kanssa). Nancyn omaperäinen ajattelu pakenee tiukkoja määrittely-yrityksiä, mutta hänen voidaan nähdä kuuluvan löyhästi dekonstruktion perinteen piiriin.
- 3 Vastuullisuuden ajatus tavoittelee siis jotakin aivan muuta, kuin mitä yleensä tarkoitamme esimerkiksi edellyttäessämme jonkun ottavan vastuuta tekemisistään. Jos *Dasein* on vastuuta kysymyksestä, joka koskee olemista, se ”merkitsee olemisen mielekkyyttä, joka ylittää ihmisessä ihmisen kaiken merkityksen” (Nancy 1998: 36, ks. myös Nancy 1998 kokonaisuudessaan).
- 4 Nancy 1998, 26.
- 5 On ehkä syytä korostaa, että tässä mielen tapahtumassa ei ole mitään mystistä. Se ei noudata paljastuksen logiikkaa – joka liittyykin Nancyn mukaan aina pikemminkin totuuteen ja joka ei pääse pakenemaan alkuperän oletusta – vaan pikemminkin altistutaan sille, miten mieli on suoraan meidän maailmasamme ilmeisyydessään läpitunkematon. Totuuden ja mielen suhteesta toisiinsa ja esitykseensä sekä tämän aiheuttamasta filosofian sisäisestä jännitteestä ks. Nancy 1993, 31–40.
- 6 Nancy 1993, 37.
- 7 Lacoue-Labarthe 1979, 9–25.
- 8 Ks. Lacoue-Labarthe 1979, 26.
- 9 Nancy 1988, 194–195.
- 10 Esimerkiksi Derridan arkkikirjoitus (*archi-écriture*) viittaa tällaiseen alkuperäisen lisäyksen logiikkaan: kirjoitus jäljittää alkuperää, joka ei ole koskaan

- ollut läsnä tai poissa sellaisenaan, ja tämä perustan tai transsendentaalisen signifioijan poissaolon aikaansaama jälkien loputon kirjaaminen ja poispyyhkiminen mahdollistaa merkityksen ja kokemuksen. Kokemus ei siis ole mahdollista käsitteen ja todellisuuden yhteenliittymisen nojalla, vaan *tekhnen* alkuperäisenä keinotekoisuutena. (Ks. esim. James 2006, 147, Heikkilä 2007, 66–68.)
- 11 Nancy 1992, 12–13; suom. Nancy 1996, 26. *Corpus* kysyy, kuinka kirjoittaa ruumista, siis lopulta saada aineeton mieli koskemaan ruumista kirjoituksen rajapinnalla. Erityinen kosketuksen logiikka on Nancyn ajattelussa keskeisellä sijalla. Mutta hänelle kosketus ei tapahdu läsnäolon välittömyydessä, vaan edellyttää nimenomaan immanenssin murtumaa, eroa, joka ei tässä omalaatuudessa kontaktissa koskaan kumoudu. Kosketuksessa mielen ulottuvuus avautuu erossa, materiaalisesta ja ideaalisesta, aististen ja intellektuaalisen rajankäynnissä. (Ks. esim. James 2006, 118–121, 148–150.)
- 12 Nancy 1992, 19–21 (suom. 32–35). Kosketuksesta ks. edellinen viite.
- 13 Nancy 1992, 47, 73–74 (suom. 57–58, 82).
- 14 Nancy 1993: 38. Heideggerin ”alkuperäinen etiikka”-teoksessaan Nancy selvittää, kuinka eetosta olisi ajateltava ”viivähämisenä”, olemisen mieltä koskevana käyttäytymisenä (Nancy 1998, 48).
- 15 Lindbergin (1998, 101–111) mukaan Nancyn korostaman tilallisuuden ulottuvuuden rinnalle olisi nostettava myös ajallisuus, jotta vastuun painon tunteminen tulisi todella mahdolliseksi. Tässä en pysty käsittelemään tätä laajemmin.
- 16 Nancy 2002, 19.
- 17 Nancy 2002, 45.
- 18 Nancy 2002, 67–69, ks. myös Lindberg 1998, 110.
- 19 *Sujet*: siis subjekti, mutta myös tietyllä tapaa mielelle alisteinen, ”alamainen”.
- 20 Nancy 2002, 58. Nancylle oleminen on

- alttiiksi asettumista.
- 21 Viitepisteinä on jälleen Heidegger ja *Dasein*in päättävyyden analyysi. Lopujen lopuksi oma eksistenssi otetaan omaksi omimattomuudessaan.
- 22 Nancy 2004, 196.
- 23 Ks. Nancy 2002, 68–69.

Kirjallisuus

- Heikkilä, Martta, *At the Limits of Presentation. Coming-into-Presence and its Aesthetic Relevance in Jean-Luc Nancy's Philosophy*. Helsinki University Printing House, Helsinki 2007.
- James, Ian, *The Fragmentary Demand. An Introduction to the Philosophy of Jean-Luc Nancy*. Stanford University Press, Stanford 2006.
- Lacoue-Labarthe, Philippe, *Le sujet de la philosophie. Typographies I*. Aubier-Flammarion, Paris 1979.
- Lindberg, Susanna, *Filosofien ystävyyttä*. Tutkijaliitto, Helsinki 1998.
- Nancy, Jean-Luc, *La communauté désœuvrée*. Nouvelle éd. rev. & augm. Bourgois, Paris [1986] 2004.
- Nancy, Jean-Luc, *L'expérience de la liberté*. Galilée, Paris 1988.
- Nancy, Jean-Luc, *Corpus*. Métailié, Paris 1992.
- Nancy, Jean-Luc, *Le Sens du monde*. Galilée, Paris 1993.
- Nancy, Jean-Luc, *Corpus*. Suom. Susanna Lindberg. Gaudeamus, Helsinki 1996.
- Nancy, Jean-Luc, *The Gravity of Thought (Le poids d'une pensée)*, 1991). Käänt. François Raffoul ja Gregory Recco. Humanities Press, New Jersey 1997.
- Nancy, Jean-Luc, *Heideggerin ”alkuperäinen etiikka”* (L'éthique originaire de Heidegger, 1996). Suom. Kaisa Sivenius. Loki, Helsinki 1998.
- Nancy, Jean-Luc, *À l'écoute*. Galilée, Paris 2002.